

There are no translations available.

Свирид Ольга **Мудрість Дніпрової води**

Було то й було... Сказати, що давно – нічого не сказати. Тоді славні козаки неньку Україну захищали, боронили від ворога клятого, який і не думав свого носа пхати на землі українські, бо знав, що козаки гідну відсіч дадуть: додому живим навряд повернешся. Але ж траплялися такі безумці, що лізли воювати проти наших соколів. Дурні, що й казати. Скільки води втекло з того часу, але невмируща пам'ять живе, цілющою силою дихає.

Був тихий весняний день. Січовики жили собі дружно, не знали біди й журби. Кожен мав свою справу: хто варту на вежі ніс, а хто дах на курені лагодив. Отак потихеньку протікало життя козаків. Звісно, не без жартів. Бувало, як хильнуть зайвого в шинку, починають пісень на всю околицю співати. Але бійок ніколи не було, бо законом козацьким писано: не зобіжати товариша свого. Інколи тільки за чуби потягають один одного або ж на конях всілякі викрутаси покажуть. Хто ж без діла вештається, то одразу йде дивитися на ту кумедію. Але через деякий час життя на Січі знову приходить у спокій. Тоді козаки, втомлені розвагами, посідають купками та й давай брататися, братчиками один одного називати.

Жив на Січі парубок. Ім'я йому Остап. Хто він, з якої сторони – ніхто того не знав. Тільки відомо, що сирота. А на Січі ще змалку оселився. Спочатку джурою був, а потім підріс, змужнів і став сам по собі. Взяли його до куреня. У гурті його рідко можна було побачити, бо натура мовчазна. Але робота в нього кипіла, як вода в казанку. Що не візьметься робити, то все на відмінно, що комар і носа не підточить. Роботящий, але відлюдькуватий дивак. Проте, саме тим він і приглянувся старому Карпові. Питаєте, хто такий старий Карпо? Еге ж, його вся Січ знає. Не було жодного походу, де б за зброю не брався Карпо. Він був літній чолов'яга. Ніхто не здогадувався, скільки йому років. Який він був? Середнього зросту, міцний тілом, загартований боями. Він стільки всього знав, що й довіку не переслухати. У громаді Карпа шанували й залишали останнє слово за ним. Як скаже ? так відріже. Бодай хтось почне сперечатися з ним ? Боже збав! Як насупить свої густі сиві брови, як зиркне своїми глибокими темними очима, то забудеш, як мати рідну звати.

Було отак сяде старий під дубом та й думку гадає. Усіляку бувальщину пригадує. Як же

Його малеча любила за це: що не день – то нова оповідка. От і зараз сидить собі під могутнім деревом та думає. Хотілось би повоювати, ворогам нерви полоскотати, так нікому – всіх розігнали, перебили, прокляті п'ятами наживали. Серед такого спокою де-не-де взявся Остап, як із землі виріс.

- Чого тобі, юначе? - посміхаючись, питає старий.
- Та я без діла швендяю, все поробив. Де міг, там допоміг, та от і до вас прийшов, ? сказав парубок. ? Розкажіть мені, діду, якусь оповідку. Дуже кортить послухати.
- А ти секрети берегти вмієш? – спитав Карпо, поправляючи сивущі вуса.
- Звісно, ? похапцем відповів Остап.
- Ну, тоді слухай та запам'ятовуй. А ще краще уявляй усе, про що я зараз тобі розповім.

А в юнака уява багата, скільки слухав, то завжди стільки вражень мав. Молодий козак вмостився на землі по-зручніше й був готовий уважно слухати.

- Сьогодні я розповім тобі декілька історій. Ти не думай, що все почуте із моїх вуст, то є чиста правда.

Та й почав говорити. Довго старий розтікався солодкими для вуха Остапа речами, довго обидва козаки про щось гомоніли. Почало вже вечоріти, тоді Карпо закінчив, додавши:

- Візьми собі в поміч товариша, ідіть обидва опівночі до води. А далі ти все сам побачиш. А зараз мені час до курінного на розмову. Бувай. Нехай щастить!

«Дивно, нічого не розумію. Про що той старий каже. Ну то й годі, піду краще побратима шукати», - подумав Остап. Довго не шукав, бо якраз перед ним опинився Тарас. Тоді й домовилися піти сьогодні до води.

Настала ніч. Лежать собі обидва просто неба й дивляться на зорі. Час не думав поспішати, а ніч потихеньку чарувала. Так згодом заснув міцним сном Тарас. Але Остапові різні думки лізли у голову. Він уявляв ті розповіді, що вдень від старого чув. Але його думки перервали гучні хвилі. Остап підвівся, пішов ближче до води. Плескіт вів його за собою. Не зчувся парубок, як опинився у воді по самі коліна. Хвилі розходилися перед ним на дві сторони. Усе було, мов уві сні. Розум прийшов на березі, де хлопець згодом сидів зовсім сухий. «Дива та й годі! Невже, це не марево?» - запитав сам у себе Остап.

Почав штовхати Тараса, але той і вусом не повів, бо дуже за день утомився. Як тільки настав ранок, Остап мерщій до діда пішов. Той саме чекав на нього.

- Проходь, сідай. Снідати будеш? ? привітно запропонував старий.
- Та мені, діду, не до сніданку. Ви не знаєте, що вночі зі мною було, ? розгублено промовив Остап і розказав старому про нічні дива.

На що Карпо відповів:

- Вірю, вірю. Ти не хвилюйся, то все насправді було. Ти попоїж, а потім обміркуємо. Остап, коли почув слова старого, так трохи й повеселішав. «То мені не привидилось. Ото б кому розповісти! Так не можна...», ? подумав козак.
- Як ти гадаєш, у чому сила справжнього козака? ? почав здалеку старий Карпо.
- То що тут і думати: у зброї, ясна річ, ? сказав впевнено Остап.
- Еге-е-е , ні, парубоче. Сила козака ? у його землі рідній.
- Та то все вигадки. Як це земля допоможе ворога рубати?! ? здивувався юнак.
- Дурень ти ще молодий. Хто на цій землі зростає, любить її всією душею, обороняє від ворога клятого, тому вона й силу свою дає. І сила та сильніша від будь-якої зброї. Січ наша під охороною природи. Тут все за нас. Як ти гадаєш, скільки човнів ворожих зламано об наші пороги? А скількох ворогів забрав у свої води Дніпро ? Вчора ти став свідком того, що я кажу правду. Вода таємниці береже й мудрість має.
- Шкода, що Тарас не бачив цього, ? з відчаєм у голосі промовив Остап.
- То так, напевно, було треба. Природа не розкриває всім своїх таємниць. А як будеш мене слухати, все чітко виконувати, то дізнаєшся ще багато чого. А зараз йди працювати та нікому нічого не кажи. Але сьогодні намагайся прислухатися до кожної живої істоти. Все. Іди.

Пішов ошелешений Остап. «І як до всього живого прислухатися? ? думав парубок. Піду но краще до берега, а далі ? видно буде». Сидів юнак й думку мав, чому саме йому дід усе вирішив розказати? Чого він Тараса збудити не зміг тієї ночі? Де та правда, звідки ті чари? Сирота та й годі. Які там ще таємниці природи? Ні, щось тут не так». Отак, міркуючи, просидів юнак трохи не зо дві години, хотів-бо вже йти, коли почув таку ніжну, чарівну мелодію. «Звідки вона долинає до вух моїх?» ? не розумів Остап. Аж виявилось, що то плескіт води, звуки якого зачарували хлопця і так були йому до вподоби. Тільки зрозуміти не міг, чого раніше не чув тієї мелодії. Січовики побачили, що Остапа не відтягнеш і за вуха тепер від води, все частіше ходив парубок берегом. Він завжди здавався товариству диваком, а тепер ? і зовсім. Ходить сам по собі в думках, а коли спитають, у чому справа, то все жартома відповідає. Козаки вже думали, чи не закохався Остап? Можливо, кого на серці має ? і тому ходить у роздумах.

Минуло більше місяця з того часу, коли парубок побачив оті нічні дива. З кожним днем хлопець ставав все ближчим до природи: знав, де яка тваринка ховається, про що плескоче вода, уявляв про що вітер гомонить з деревами. Йому від цього ставало тепліше. Він плекав надію розкрити хоча б одну таємницю природи. Минали місяці, згодом і роки. Увесь той час Карпо оповідав всячину тямущому парубкові, котрий поглинав її, як голодний шматок хліба.

- Незчувся я, коли опинився у воді, та зовсім не холодно було мені. Хвилі брали мене у свої ласкаві обійми. Я наче ставав одним цілим з водою. Так мені було приємно, як у маминих обіймах. Пам'ятаю, що до мене долинали звуки з глибин. Та пісня була люба моєму серцеві. Хто її співав, досі не розумію. А ще, із дивного: вода мерехтіла, буцімто в ній відбувалося чародійство. Те таємниче світло й досі перед очима.

Із розповіді юнака Карпо впевнився, що зробив правильний вибір, розкривши саме Остапові свої козацькі секрети.

Дід був вправним воїном у степу, а на воді – неперевершеним. Подейкували, що Карпо, тонучи в дитинстві, отримав дар відчуття води і саме тому він найкращий з лоцманів. Усе своє доросле життя Карпо водив чайки козацькі поміж дніпрових порогів. Здавалося, дід знав їх напам'ять ще до народження. Давав, як дітям, імена: Громило, Норовливий, Ненаситець, Пузатий, Вручий, Здоровань. Бувало, керуючи чайкою, яка, наче гадюка у траві, граціозно йшла водою, казав: «Головне, браття, не почоломкатись із Громилою, бо лише друзки від човна залишаться». Дід розумів плескіт води. Сяде коло берега, послухає Дніпрову пісню, а потім до товаришів:

- Сьогодні підемо на турка клятого, гарний похід буде!

- Але ж, Карпе, подивись, яка негода по воді гуляє. Та нас біля першого ж порогу вщент розтрощить! ? казали товариші.

- Чи ми, браття, боягузи? Нумо, розважатись, м'язи розминати!

Після цих слів козаки хутко сідали в човни та давай на весла налягати. Вода ніби відчувала своїх дітей: враз заспокоювалася, а чайка, мов стріла, випущена з лука, летіла світ за очі. Але коли ж ворог хотів напасти на землі українські, то страшенний гуркіт здіймався на воді. Тоді вона ставала лихою господинею — хвилями трощила всі ворожі галери, а пороги, як охоронці, ставали на шляху бусурманів, які гинули на Дніпрі.

«Водна глибинь краще за будь-що зберігає секрети», ? завжди стверджував Карпо.

Старий розумів, що йому треба передати свої лоцманські навички молодому козакові.

«Хвилі обрали Остапа, то нехай він буде господарем Дніпра!» ? думав сам до себе дід.

Потроху Карпо вчив Остапа справі. Все йшло краще, ніж гадав старий: навчання було юнакові до душі. Коли навчив парубка лоцманському ділу, Карпові на серці стало легко, спокійно.

- Доля козацьких чайок у надійних руках, ? казав твердо Карпо, усміхаючись до Остапа.

Юнакові не вірилося, що він уже може без сторонньої допомоги вправно керувати човном по дніпрових хвилях повз кам'яні брили. Йому все дужче кортіло гайнути чайкою ген туди, в синю далечінь.

Минав день за днем. Остап звично пішов до берега. Подобалося козакові сидіти наодинці з водою. Давні спогади прокидалися, враз оживляли неповторні емоції. Несподівано почулися кроки.

- Добрий вечір, Остапе. Я знав, що тебе можна зустріти тут. У мене є до тебе розмова.
- Добрий. Слухаю, Тарасе. Що там трапилось?
- Мені нещодавно за наказом сотника довелося побувати на Запорозжі. Там зустрів я Кривоноса. Пам'ятаєш його?
- Авжеж, дядька Максима пам'ятаю. Як він там? Чи здоровий? Він-бо як зо п'ять років потому зажив домашнім життям.
- Та з ним усе добре, проте на обличчі була смута. Він попросив передати тобі ось це, – поспіхом Тарас вийняв засмалений шматок цупкого аркушу, який мав запах дорогого тютюну.

«Побратиме мій, Остапе. Трапилось лихо: мого найменшого сина перехопили турки дорогою на Крим. Серце батьківське розривається від розпачу, допоможи повернути мого сокола на Січ, благаю. Я нікому не казав про свою біду, вся надія на тебе».

Остап одразу згадав малого Михайлика, сина дядька Максима. Парубок вирішив нікому нічого не казати, навіть Карпові, а діяти негайно: узяв торбину з харчем, зброю та поночі вирушив із Січі таємним ходом, про який йому колись казав Карпо. Через дві години був Остап далеко. Йшов прямо, впевнено ступаючи. У голові роїлися різні думки. Через три

дні в якомусь невідомому йому містечку придбав коня. За три тижні парубок був майже біля ворожого табору. Вирішив відпустити коня, а сам пішов шукати Михайла. Попрощавшись із конем, подався прямісінько до ворогів.

Було геть темно, коли Остап опинився під мурами в'язниці. Звідти віяло прохолодою, вогкістю. Ішов козак навпомацки. Він був впевнений, що варта не вся послула. Але, на щастя, у темряві він почув сопіння. Це відпочивав вартовий, обпершись на стіну, але другий не спав, тому помітив чужинця. І тут почалося: спросоння турок підняв такий галас, що прокинулися й інші вороги-охоронці. Били Остапа, проте довелося довго повозитися з козаком, поки його закували в кайдани. Вранці доповіли хану. Він наказав живцем привести козака. По дорозі до нього розмовляли турки по-басурманськи, час від часу поглядаючи з-під лоба на Остапа. Виявилось, що хан жадав помститися козакам, адже в одному з боїв загинуло багато його війська. Гірей зустрів бранця холодним кам'яним поглядом. Коштовності на вбранні й зброї не прикрашали його, а навпаки додавали турку ще більшої пихатості. Тихим, наче мертвим голосом заговорив бусурман до Остапа. Він запропонував бранцю за величезну суму грошей стати на службу до його війська і провести Дніпром турецькі галери. З люттю в очах Остап прокричав:

- Та ви, собаки, зовсім розуму не маєте? Щоб я заради винагороди братів своїх зрадив? Е-е-е, ні, іроди кляті, катуйте, вбивайте, шкіру живцем здирайте, проте задарма привели мене сюди.

Гірей наказав ув'язнити козака, не давати їжі, бити чи вмовляти. Але Остапа ніщо не могло зламати, дарма голови турки сушили, аби придумати козакові нелюдські випробування.

Пройшло більше трьох тижнів. Остапові кожен день у неволі здавався роком, але про побратимів не забував. А на Січі всі заметушилися. Куди подівся Остап? Тяжче за всіх було, мабуть, Карпові. Він серцем відчував лихо.

Схуднув козак на турецькій воді, самі ребра та м'язи залишилися від міцного тіла. Всілякі роздуми та сумніви роздирали Остапову голову. «Погоджусь, не зогнівати ж мені в цій в'язниці бусурманській. Сам пропаду й Михайла не визволю», ? думав козак. Наступного дня відбулися переговори. Молодий лоцман пристав на пропозицію Гірея, але пояснив, що один він не впорається, бо дуже небезпечне діло задумали. Запропонував хану, щоб той у поміч йому дав Михайла Кривоноса. І величезну суму злотих заплатив Гірей Остапові, і Михайла відпустив з-під варті, адже нічого не було шкода задля перемоги над січовиками.

Довго добирались турецькими галерами. Та ось уже близько Січ. Козак-вартовий помітив, що сила-силенна ворогів пливе, почав бити на сполох. За лічені хвилини сотні козаків стояли наготові. «А хто ж їх клятих чортів повз пороги обводить? Вони мали ще зі Здорованем поздоровкатись», ? казав зичним голосом Карпо.

Враз від вартового донеслося:

- Діду, гляньте... Там же... Оно там з оселедцем на голові... То наш Остап, ? тицячи вперед, сказав Орел.

- Ти чи з глузду з'їхав! Щоб козак разом з турками, та він вмить би їх почастував шаблею блискучею, ? поспіхом відмовив Карпо.

- Без сумнівів, то Остап. От дідько, що ж це коїться на Україні, люди. Козак пліч-об-пліч із ворогом стоїть, ? з розчаруванням у голосі мовив вартовий.

Не вірячи власним очам, козаки вглядались у далечінь, але вранішній туман перешкоджав. «От сучий ти сину! Та я тебе за рідного онука мав. А ти, гаспиде, так зомною. Собацюро!» ? не своїм голосом кричала Карпова душа, закріпивши на галері Остапа. На обличчі старого виднівся розпач. Але в серці жевріла надія. ? А що, як його в полон взяли? Та ні, козак ліпше вмере, аніж допомагати ворогові буде».

Залишалось зовсім недовго до укріплення Січі. У голові Остапа все перевернулося, ноги німіли, долоні пітніли. «А що, як не вдасться? А що про мене подумують товариші? Ні, вже нікуди відступати. Або пан, або пропав», ? стиснувши весла в руці, вдвляючись у далечінь, стояв юнак на носі галери. Гірей в душі радів, що парубок вів їх порогами до Січі. Тим часом козаки чекали наказу від осавули, щоб відкрити вогонь, адже турки були зовсім близько, можна було з тієї відстані вцілити у ворога. Проте сталося не так, як гадалося. Несподівано Остап змінив хід галери і вів її прямисінько до величезного порогу. Це означало, що всі загинуть. Гірей почав махати кинджалом перед Остапом, але козак з місця не поворухнувся. Тоді хан вихопив весло в Остапа, щоб спробувати відвернути галеру від загибелі, проте було пізно. Отоді Гірей зрозумів, що його чекає смерть. Підхоплена хвилями галера стрілою летіла на Ненаситця. На човні почалася паніка, здійнявся галас. Хто стрибав прямисінько у воду, того хвилі накривали собою назавжди. І ось перша галера на величезній швидкості вдарилася об поріг, а за нею й інші розліталися вщент. До Січі доносився галас, чулися прокльони від турків. Серед козаків панувала тиша, всі розуміли, що ворога знищено, проте розуміння того, що на човні залишився їх побратим Остап, не давало приводу для радості. Першим зняв шапку Малюта, потім Драбина, а згодом і решта. У сотні козацьких сердець наче вдарило блискавкою, адже всі знали Остапа. Найтяжче було Карпові, бо він під впливом емоцій дозволив сказати, що Остап – зрадник. Неначе хто шматував серце старого батогоми ?

так було йому боляче. Скільки козаків-товаришів на своєму віку йому довелося поховати, але Остапа було шкода найбільше. Постоявши коло берега, козаки потроху розійшлися. Всі розуміли, що ворог міг зненацька напасти, але все скінчилося благополучно. Вранці наступного дня бурхливими хвилями виносило ворожі трупи на берег. Козаки сподівались віднайти й тіло Остапа, щоб поховати за звичаями. Проте не знайшли його. Карпо декілька днів сидів на березі, палив люльку та згадував, як він Остапа вчив лоцманській справі. Аж ось тиха вода почала бунтувати, хлюпати. «Чого це ти тут розходилася? Теж шкода загиблого козака? Якби він чув мене, то знав, як я його ціную!» ? сказав до води Карпо. Зненацька старому почулося глухе: «Чую вас, діду». Карпо подивився – навколо ні душі. «Здалося», ? промайнуло в думках старого козарлюги. Враз затріщали очерети і розійшлися хвилі ? перед Карпом стояв Остап і не один, а з Кривоносенком. Дід від несподіванки отетерів та перехрестився.

- Остапе, чи ти це? Живий? ? схвильовано спитав Карпо.

- Так, діду, ? я.

Ці слова повернули сенс у життя старого. Остап стояв перед ним живий і здоровий.

- Ваша правда щодо таємниць природи. Вода обрала мене!

Згодом Остап розповідав здивованим товаришам, яким чином залишився живим та неушкодженим. «Коли галера ось-ось мала врізатися в камінь, я кинувся до води. Мене трохи зачепило уламками турецької галери та ледве не змило бурхливою течією. Але матінка-природа врятувала нас, винісши на берег. Там я пролежав декілька днів, добре прочунав, а тепер тутечки, поміж вас, браття, і не один. Сповістіть дядька Максима, що син живий», ? казав Остап. Товариші браталися з врятованими, а потім пішли до шинку.

Ніхто не знає, чи насправді то було, чи це чийсь оповідки. Єдиний свідок – то води Дніпрові, а вони, як відомо, не всім таємниці відкривають.